

VINODOLSKI ZAKON

Marko Kostrenčić

U pravi je čas Antun Mažuranić 1843. objelodanio u Vrazovu »Kolu«, III., str. 52—83., Vinodolski zakon. Dok su drugi napredniji narodi u okrutnoj borbi grozničavo tražali za zlatnim žilama i izvorima petroleja, slavenski su narodi iz nelijepa stvarnosti bježali u daleku prošlost tragajući za dokumentima svog davnašnjeg porijekla, za dokazima stare svoje »Slave«, koji ih stavljaju dostojno uz bok starijim i kulturnijim narodima. U toj dalekoj, idiličnoj prošlosti oni su nalazili svoj pravi »duh«, svoje »narodno biće«, kad su živjeli slobodno, demokratski u svojim rodovsko-općinskim organizacijama, u svojim patrijarhalnim zadrugama i »miru«, upravljajući se svojim starim i dobrim narodnim običajima. Već tada su oni, kažu, po svojoj radinosti i miroljubivosti ostvarivali ideal čovječstva, humaniteta, kao sinteze svega onog, što je dobra u čovjeku. Marljivi sabirači narodnih starina skupljali su neumorno sve podatke, da bi dokazali, kako su slavenski narodi sve tekovine u društvenom životu, koje su se smatrale u XIX. v. kao napredne, imali već u najdaljoj svojoj prošlosti. Još se vjerovalo u »Libušin sud«¹ i s oduševljenjem navodile riječi Ratibora iz Krkonoša: »Nechvalno nam u Njemcih iskati pravdu, u nas pravda po zakonu svatu« — riječi otpora i narodne borbe protiv njemačkog ugnjetavanja.

Borba za i protiv Hankinih rukopisa još se nije pravo ni rasplamsala, kad se pred svijet iznosi srazmjerno opsežan »zakon« starog hrvatskog prava, drevnih hrvatsko-slavenskih narodnih običaja — Vinodolski zakon. Taj spomenik, sastavljen od naših Vinodolaca u Hrvatskom primorju 1288., nema nikakvu romantičnu prošlost; njegova autentičnost, iako se nije sačuvao u originalu, nije ni s koje strane osporena, a opravdano nije ni mogla da bude osporena.

U njegovoj naraciji, u njegovu uvodu, sami učesnici u tom radu pričaju, zašto i kako je došlo do njegova sastava. Vinodolski su ljudi, naime, vidjeli, da i drugi ljudi čuvaju svoje prokušane zakone, pa su zato i oni,

¹ Václav Hanka, bibliotekar češkog muzeja u Pragu, krivotvorio je i 1817. »otkrio« t. zv. kraljodvorski rukopis sa tobože starim češkim narodnim pjesmama, a godinu dana zatim Zelenogorski rukopis s poznatim »Libušinim sudom«, u kome se nalaze i gore navedene riječi — stihovi — Ratibora iz Krkonoša. Hanka je u prvi mah pošlo za rukom da obmane svijet, ali su se sumnje u istinitost rukopisa doskora javile (Kopitar 1824), dok su kasnije napose češki učenjaci (Gebauer, Goll, Masaryk) protiv pristalica autentičnosti bjelodano dokazali, da se radi o krivotvorini. Ta je borba za i protiv autentičnosti duboko zatalasala tadašnje češko društvo, koje nije htjelo da olako napusti dokumenat o starim češkim demokratskim shvaćanjima i o drevnoj borbi protiv njemačkih ugnjetača.

pojedinačno i svi ukupno zaželjeli, da sve svoje stare, dobre zakone, koje su njihovi stariji nepovrijeđene čuvali, za buduća vremena u cijelosti sačuvaju; u tu su se svrhu skupili i crkveni i priprosti ljudi u Novom gradu pred svojim knezom Leonardom, te izabrali iz svakoga od devet vinodolskih gradova po nekoliko predstavnika, i to ne samo starije ljude, nego prvenstveno one, za koje se znalo, da se prema pričanju pređa bolje sjećaju zakona svojih otaca i djedova. A tako izabranim predstavnicima naložili su ljudi vinodolski, da popišu sve dobre, stare i prokušane vinodolske zakone, kojih se sjećaju i za koje su čuli od svojih otaca i djedova, da bi odsad unaprijed prestale sve zablude u tim stvarima i da njihova djeca ubuduće ne sumnjaju, kako ti zakoni glase. Izabrani predstavnici su povjereni im posao svršili, a plod njihova rada bio je Vinodolski zakon.

U tom se, dakle, uvodu priča upravo o onom, za čim se u doba, kad je naš spomenik objelodanjen, toliko tragalo: stari običaji, stari zakoni otaca i djedova, od dalekih pređa nepovrijeđeno čuvani. Iako je taj spomenik sastavljen krajem XIII. v., on u skladu s tim pričanjem sadržava pravne norme mnogo starije, norme koje pripadaju drevnoj i dalekoj prošlosti.

Ne začuđuje, da je Vinodolski zakon odmah po objavljivanju privukao opću pažnju, a napose pažnju slavenskog svijeta i slavenskih učenjaka.² Već 1846. prevodi Osip Bodjanskij³ u cijelosti rad A. Mažuranića iz »Kola« na ruski. God. 1856. osvrće se na Vinodolski zakon poljski pravni historik Maciejowski⁴ i prevodi ga na poljski. God. 1868. izlazi u Odesi opsežniji rad ruskog pravnog historika F. Leontoviča⁵ o Vinodolskom zakonu. God. 1880. objelodanjeno je o istom predmetu djelo našeg slaviste V. Jagića,⁶ koji je mnogo pridonio razjašnjenju teksta, norama i ustanova našeg spomenika. God. 1890. izdala je Jugoslavenska akademija tekst Vinodolskog zakona u redakciji Franje Račkoga.⁷ God. 1896. izašla je radnja Jules Preux-a *La loi*

² Navodimo u tekstu samo glavne radove o našem spomeniku, a potanje o literaturi v. u Kostrenčić, *Vinodolski zakon* str. 138 i d., Rad JA 227, 1923, str. 138—145.

³ (Свѣтъ Еодянскій, *Винодельскій законъ 1280 г. въ подлинникъ-переводъ съ сербскаго Чтенія въ наук. обществу истории и древностей при Московскомъ университетѣ* 1846). Енциклопедички je, prema A. Mažuraniću, izdao naš spomenik pod g. 1230., dok nije V. Jagić u *Archiv für slav. Philologie* IV, str. 78—88. ustvrdio, da je Vinodolski zakon sastavljen 1288.

⁴ V. A. Maciejowski, *Historja prawodawstwo słowiańskich* govori o Vinodolskom zakonu u sv. I, str. 312—316, dok u sv. VI, str. 334—350, priporučuje njegov poljski prijevod prema Mažuranićevu tekstu i prema njegovim uputama; za taj posao Mažuranić je Maciejowskom izradio i latinski prijevod Vinodolskog zakona.

⁵ Н. Леонтовичъ, *Древнее хорватско-далматское законодательство* (Записки имп. н.-бургскаго университета, годъ II, т. I., Одесса 1868), gdje pored Vinodolskog zakona (str. 14—15) Leontovič ispituje i statut grada Zagreba od 1242, te poljički statut.

⁶ Rad V. Jagića izdalo je kao 54. sv. svojih publikacija Общество любителей древней письменности под насловом *Законъ Винодольскій, подлинный текстъ съ русскимъ переводомъ. критическими замѣчаніями и объясненіями*. Petrograd 1880.

⁷ U sv. IV *Monumenta hist.-iuridica Slavorum meridionalium*, str. 3—24. Rački se uglavnom oslanja na spomenuto izdanje Jagićevo, ali čini i izvjesne manje izmjene. U dodanom rječniku nalaze se i tumačenja termina iz Vinodolskog zakona.

de Vinodol,⁸ koja pored uvoda i tumačenja sadržava i francuski prijevod teksta. Autor se također ponajviše oslanja na rad Jagićev, ali gdje gdje i odstupa od njegova mišljenja i pokušava dati svoje vlastito tumačenje.

Svi su ovi pisci, ispitujući u ovom ili onom pravcu Vinodolski zakon, polazili uglavnom s pretpostavke, da se u njemu radi o popisu starog običajnog prava, koji su Vinodolci od svoje volje preduzeli u želji, da ta svoja pradáva prava napismeno utvrde, da bi po njima i ubuduće živjeli, dok se bližoj analizi njegova stvarnog postanka nije pristupalo. A upravo nas ta analiza primorava, da na Vinodolski zakon i njegov postanak gledamo drugačije i s tog stajališta utvrdimo veliku važnost njegovu među ostalim pravnim spomenicima.

Ovdje ćemo u osnovnim crtama iznijeti rezultate takvog gledanja.⁹

Vinodol se nalazi, kako je dobro poznato, u gornjem Hrvatskom primorju; on ne leži na moru, već je od njega odijeljen gorskom kosom prosječnom na dva mjesta — kod Crikvenice i Bribira — prodolima i bujičnim potocima, koji Vinodol povezuju s morem. O Vinodolu prije XIII. v. u izvorima ima vrlo malo vijesti, a o njegovu unutarnjem životu i uređenju baš nikakvih. Znamo jedino iz isprave kralja Stjepana IV. od 1163., da je Vinodol, kao crkvena župa, podložan splitskom nadbiskupu, a iz isprave od 1. V. 1185., da je na crkvenom saboru zaključeno, da Vinodol, kao crkvena župa, ulazi u sastav senjske biskupije, koja pripada splitskoj nadbiskupiji. Znamo, dakle, da je Vinodol bio napučen i da se njegovo naselje — na to nas upućuje samo njegovo ime — u većoj mjeri bavilo vinogradarstvom.

U prvoj četvrtini XIII. st. desila se u historiji Vinodola korjenita prekretnica: privilegijem od 1225. daruje hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. krčkom knezu Vidu¹⁰ Vinodol i Modruš. Kralj kaže u toj darovnici: »Opazivši dobrohotno iskrenost i odanost ljubljenog i vjernog našeg krčkog kneza Vida, prepustili smo njemu i njegovim nasljednicima po baštinskom pravu cijelu zemlju, koja se nalazi unutar dukata Slavonije, to jest Vinodol i Modruš sa svim pripadnostima i svim prihodima, da je posjeduje za vječna vremena, a pod tom pogodbom, da nam je navedeni knez Vid dužan pomagati služeci na čast naše kraljevske jasnosti.«¹¹

⁸ U Nouvelle revue historique de droit français et étranger, No 5, str. 565—612, i No 6, str. 712—736.

⁹ U osnovnim crtama ti su rezultati sadržani u mojoj gore (nap. 2) navedenoj raspravi, ali su ovdje prošireni naknadnim istraživanjima.

¹⁰ Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, 1901, str. 90, prema svojoj genealogiji porodice Krčkih knezova označava ovog Vida kao »Vida II.«

¹¹ Attendentis itaque animo benigniori sinceritatem ac devotionem dilecti et fidelis nostri comitis Guidonis de Veglia, totam terram pertinentem intra ducatum Sclavonie, scilicet Vynodol et Modros cum pertinentiis et totis redditibus ei et heredibus suis iure hereditario contulimus perpetuis temporibus possidendam, tali vero pactionis interventu, quod prenotatus comes Guido ad honorem regie serenitatis nobis servire assistat. — Smičiklas, Codex diplomaticus III, str. 244—245.

Što se tiče Modruša, to nam je iz izvora poznato, da je već 1193. tu županiju hrvatsko-ugarski kralj Bela III. darovao knezu Bartolu, jednom članu porodice krčkih knezova, kasnije prozvanih Frankopani. To darovanje čini kralj ovim riječima: »Opazivši dobrohotnim okom iskrenost i odanost ljubljenog i vjernog našeg kneza Bartola, prepustili smo njemu i njegovim nasljednicima po baštinskom pravu cijelu zemlju, koja pripada županiji Modruš sa svim pripadnostima i prihodima, da je posjeduje za vječna vremena pod tom pogodbom, da nam je navedeni knez dužan za uzvrat primljenog beneficija u vojsci naše jasnosti unutar granica kraljevstva pomagati s deset oklopnika, a izvan kraljevstva da nam je dužan služiti s četiri oklopnika; a pozvan treba da dođe u ono vrijeme, kad bude hrvatska vojska po nalogu kraljevu općenito na vojnu sazvana.«¹²

Kako Bartol¹³ u vrijeme izdavanja darovnice očito nije imao potomstva sposobnog za nasljeđivanje, to kralj određuje, da, ako i umre bez nasljednika, jedan od sinova njegove braće (unus ex filiis fratrum ipsius) pod kraljevim gospodstvom (sub nostre serenitatis dominio) darovanu zemlju mirno i nesmetano poslije njegove smrti posjeduje. Bartol II., oslanjajući se na to kraljevo obećanje, ishodio je od kralja Andrije II., sina i nasljednika Bele II., da ga 1209. potvrdi, i to u ovom obliku: ako knez Bartol II., kome je Bela III. darovao zemlju u slavanskom banatu (t. j. Modruš), umre ne ostavivši sina, neka tu zemlju po vječnom pravu posjeduje njegov nećak (nepos), krčki knez Vid, koga je njegov stric (patruus), Bartol II., odredio sebi za nasljednika. Kad je Bartol II. u razdoblju od 1209—25 umro¹⁴ izvršio je Andrija II. obećanje svog oca i svoje, te je Vidu II. darovao ne samo Modruš, već je istovremeno protegnuo svoje darovanje i na Vinodol. Prema tome, dakle, ušla je županija Modruš već 1193., a Vinodol 1225. u sistem donacionalno-feudalnog uređenja, a porodica krčkih knezova postala je time nosiocem donacionalno-feudalne vlasti, kao i pravâ, što odatle izvire, na tim velikim posjedima.¹⁵

Donacionalno-feudalno uređenje jest ona varijanta feudalnog uređenja, koja je nastala i dalje se razvila u Ugarskoj, a koju su kasnije ugarsko-

¹² Attendentes itaque oculo benigniori sinceritatem ac devotionem dilecti ac fidelis nostri comitis Bartholomei, totam terram pertinentem ad comitatum Modrus cum pertinentiis et totis redditibus ei et heredibus suis iure hereditario contulimus perpetuis temporibus possidendam, tali pactionis interventu, quod prenominatus comes in exercitu serenitatis nostre infra limites regni cum decem loriceis in reconpensatione suscepti beneficii nobis assistat; extra regnum vero cum quatuor loriceis nobis serviat, tali tamen tempore citatus veniat, in quo exercitus chroaticus ex precepto regio universaliter fuerit convocatus. — Smičiklas, o. c. III, str. 262—263.

¹³ Prema svojoj genealogiji krčkih Knezova Klaić, o. c., str. 86, označava ga kao »Bartola II.« — S obzirom na stupanj srodstva: u kojem je Bartol II. bio s Vidom II., v. Klaić, o. c., str. 83 i d.; Jagić, o. c., str. 111 i d.; i Kostrenčić, o. c., str. 115 i dr.

¹⁴ Klaić nagada, da je to bilo »negdje oko g. 1224.« (o. c., str. 90).

¹⁵ Prema buli pape Honorija III. od 29. III 1221. primili su knezovi krčki Henrik i Vid od kralja Andrije II. kao donaciju i otoke Hvar, Brač, Korčula i Lastovo. V. Smičiklas, o. c., III, 190—191.

hrvatski kraljevi, kao vrhovni gospodari na cijelom državnom teritoriju, primjenjivali kao formu svog vladanja jednako u Ugarskoj kao i u Hrvatskoj.

U osnovnim crtama taj je donacionalno-feudalni sustav nastao i razvio se ovako: Mađari su krajem IX. st. provalili u Panoniju u rodovsko-plemenskim organizacijama, koje su za vrijeme kolonizacije prolazile kroz fazu vojne demokracije. U toj se fazi počinju isticati pojedini rodovsko-plemenski glavari, a među ovima napose Arpad, »veliki vojvoda«, koji je bio na čelu saveza mađarskih plemena i držao, u vrijeme rata, u svojim rukama vrhovnu vojnu vlast. I poslije smrti Arpada sačuvao je njegov rod među ostalim plemenima odličniji položaj, što se očitovalo u tome, da je za »velikog vojvodu« bio od saveza plemena biran jedan od članova toga roda. Praunuk Arpada, Stjepan, prozvan »sveti«, zadao je najzad posljednji udarac tom rodovsko-plemenskom ustrojstvu u Mađarskoj i okrunio se 1000. ili 1001. za ugarskog kralja. Taj svoj udar, revoluciju, izvršio je s pomoću crkve, priveo Madare u krilo zapadne, katoličke crkve, kojoj je dao, kao državnoj crkvi, poseban položaj u svojoj monarhiji. S druge strane, on ima i poseban položaj u toj crkvi: on je »apostolus Hungarorum«, a papa Silvestar II., od koga je primio kraljevsku krunu, priznao mu je opsežnu vlast u crkvenim poslovima — *legatio sedis apostolicae, ius legationis*. U tom svojstvu kralj ima dalekosežnu jurisdikciju u crkvenim stvarima; on može osnivati nadbiskupije i biskupije, po svom nahodanju postavljati nadbiskupe, biskupe i druge crkvene velikodostojnike — u to je vrijeme crkva instrumenat njegove unutrašnje i vanjske politike. Da bi takvu crkvu u vlastitom interesu ojačao i učinio je ekonomski nezavisnom, Stjepan osniva crkve i samostane, tvrde kule svoje vlasti, i dariva im velike posjede, a isto tako dariva i crkvene velikodostojnike, da bi osigurao njihovu sklonost i potporu. Takvih je posjeda imao dovoljno na raspolaganju, jer se prema tadašnjem shvaćanju smatrao vrhovnim teritorijalnim gospodarom svekolike zemlje unutar državnih granica, a slobodno je raspolagao sa zemljom, koja nije bila u držanju pojedinih mađarskih rodova i plemena; ovima je njihove stare baštine ostavio nedirnite. Crkva je, dakle, bila prvi veliki posjednik u Ugarskoj, tako te je ona ovdje, kao i drugdje, krčila put i zalagala se za novo, feudalno uređenje, koje je u ono vrijeme bilo najpogodniji oblik za iskorišćivanje velikih i većih posjeda.

Stjepan, kao vrhovni vlasnik nad cijelim državnim teritorijem, u kojem je gledao svoju očevinu, svoj patrimonium, bio je u tom svojstvu zapravo i apsolutni vladar, apsolutni vladar patrimonijalnog tipa. Rodovsko-plemenska organizaciju s njezinim ranijim funkcijama zamijenio je teritorijalnim organizacijama, županijama, nadovezujući u tom pravcu na slavenske župe, koje je zatekao kod panonskih Slavena pokorenih od Mađara. Bile su to teritorijalne organizacione jedinice, kojima je na čelu bio kraljev činovnik-župan (*comes*). Taj vrši u ime kralja najvišu vojnu, sudsku i upravnu vlast u povjerenoj mu županiji, ubire i sve prihode, od kojih jedna trećina pripada

njemu, dok dvije trećine idu kralju. Svaka županija ima utvrđeni grad (castrum, civitas), sjedište župana, iz koga on upravlja župom. Župane su kraljevi dosta često mijenjali, očito zato, da u svom položaju ne bi suviše ojačali. Ovakvo uređenje — na čelu kralj, kao apsolutni vladar patrimonijalnog tipa sa županima kao kraljevskim činovnicima — održalo se kojih sto i pedeset godina, t. j. do druge polovice XII. vijeka. Za cijelo to vrijeme kralj se oslanja na crkvu i dariva nju i njezine službenike i dalje velikim posjedima. Jednaku su revnost pokazali ugarski kraljevi, kad su postali i kraljevi hrvatski, u darivanju crkve i na našem teritoriju, kako to dokazuje obilno darivanje biskupije zagrebačke prilikom njena osnivanja od strane kralja Ladislava potkraj XI. vijeka.¹⁶ Iako već u takvim odnosima ima mnogo elemenata donacionalno-feudalnih, to se ipak ne bi moglo reći, da je donacionalno-feudalni sustav već tada osnovno uređenje društvenog i političkog života u Ugarskoj i Hrvatskoj (odnosno Slavoniji). Ne treba naime zaboraviti, da je u to vrijeme težište vladanja bio kralj sa svojim činovnicima, županima, na čelu svake županije, a pomagan od crkve.

Ali je taj odnos uske povezanosti i suradnje kralja i crkve bio doskora pomućen; taj proces, uostalom, nije bio specifičan samo za Ugarsku, već općenit na cijelom području, na kojem je rimska crkva djelovala po istim načelima.

Vladari novih, »barbarskih«, naroda u Evropi, da bi učvrstili i ojačali svoju vlast, tražili su potporu kod crkve; oni su zahtijevali od crkvenih službenika, da opravdaju njihova nastojanja i težnje. Svoje saveznike oni su u vlastitom interesu morali ekonomski obezbijediti i jačati — obilno podjeljivanje crkvenih beneficija svake ruke bilo je neizbježno. Svjetovni vladari stvaraju i jačaju svoje buduće grobare. Osim toga, crkva se nije bogatila samo tim putem. Negirajući sve vrijednosti ovog svijeta i propovijedajući punu askezu tražila je od svojih vjernika »dobra« djela, obećavajući »dobrim« vjernicima vječno spasenje, a prijeteći »zlama« vječnim prokletštvom na onom drugom, boljem svijetu. A »dobrih« je vjernika bilo mnogo, i oni su za »spas duše« i za života i oporučno darivali crkvu, njezine ustanove i službenike golemim bogatstvima, u pokretninama i nekretninama. Taj izvor bogaćenja učinio je crkvu u izvjesnoj mjeri i nezavisnom od vlasti svjetovnih knezova.

Bogatstva i posjedi »ovog svijeta« morali su nužno na određenom stupnju kvantitativnog porasta dovesti crkvu revolucionarno do kvalitativno novog stava u gledanju — crkva je morala da prijede od najviše negacije dobara ovog svijeta do njihove najviše afirmacije. Čvorišna točka tog zbivanja pada u drugu polovicu XI. st., a svoj rasplet našla je u ličnosti Grgura VII. Ovaj papa, po svom životu asket, stvara u posve određenom obliku

¹⁶ V. Rački, *Dokumenta*, str. 158—159, i Smičiklas, o. c. II, 42—43.

planove, koji su kroz duge vjekove ostali mjerodavni za držanje i postupke crkve u vođenju njene politike. On teži ne samo za tim, da osamostali crkvu i da je emancipira od svake svjetovne vlasti (početak borbe za investituru, Canossa 1077), već hoće da osnuje jedno, univerzalno duhovno-svjetsko carstvo na čelu s »Kristovim namjesnikom na zemlji« — papom. On udara osnove teoriji o dva mača, duhovnom i svjetovnom: s duhovnim rukuje crkva preko pape neposredno, dok svjetovni predaje knezovima, koje papa po svom nahođenju postavlja i u slučaju počinjene nevjere skida — svi ti kraljevi i knezovi nisu drugo nego vazali crkve zavisni od vrhovnog seniora, rimskog pape. On je ovu svoju političku koncepciju potpuno proveo u slučaju hrvatskog kralja Zvonimira, a u vazalnoj prisezi, što je ovaj polaže, savršeno se odražava, kako papa Grgur VII. zamišlja zavisni odnos vladara i države prema rimskoj stolici.¹⁷

Borba crkve za emancipaciju od državne vlasti i za primat duhovne vlasti nad svjetovnom odrazila se i u Hrvatskoj i Ugarskoj, jer su i ovdje pape išli za istim ciljevima. I ovdje su pape htjeli da provedu načelo, da su za postavljanje visokih crkvenih funkcionara nadležne crkvene, a ne svjetovne vlasti, i počeli osporavati kralju njegov značaj kao legata apostolske stolice; sada se traži za takvo postavljanje zakonit izbor — »canonica electio.« Sukob između ugarskog, sada već hrvatsko-ugarskog, kralja i crkve bio je neizbježiv, iako nije nikad doveo do takvih dramatskih obrata u borbi, kakvih je bilo u sukobu između papa i rimskih careva njemačke narodnosti. Ali u takvim uvjetima kralj više nije mogao da osloni svoju vlast na crkvu, koja mu je izmakla ispod rukovodstva — ranija sprega crkveno-svjetovna izgubila je *raison d'être*. Da bi se održao na vlasti, on je morao tražiti nove saveznike protiv svih onih, koji nisu bili sporazumni, da kralj kao apsolutan, patrimonijalni gospodar vlada zemljom preko svojih župana. U to su vrijeme još uvijek ostaci starog rodovsko-plemenskog uređenja, živeći na svojim baštinama, mogli biti opasni kraljevskoj vlasti, koja ih je nekoć gurnula u stranu. Zato sada kralj protiv »starog« plemstva, koje potječe iz rodovsko-plemenskog ustrojstva, stvara »novo« plemstvo, plemstvo posjedovne aristokracije, koja svoje posjede ne drži na osnovi rodovsko-plemenskoj, već ih prima od kralja, po njegovoj milosti i njegovu nahođenju. Od druge polovice XII. vijeka kraljevi traže oslonac svojoj vlasti kod svjetovnih lica, koja darivaju posjedima i zemljama; na njima su naseljeni ljudi, koji će biti primorani, da novoj gospodi po milosti kraljevoj na različite načine služe i obrađuju svojom radnom snagom njihove posjede. Drugim riječima, hrvatsko-ugarski kraljevi prelaze u drugoj polovici XII. v. na tipičan donacionalno-feudalni sustav, koji je za dalja stoljeća u Hrvatskoj i Ugarskoj bio osnova ekonomsko-društvenog uređenja, a to se je sa svoje strane odrazilo u prav-

¹⁷ V. Rački, o. c., str. 103—105, odnosno s nekim manjim ispravcima — Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, 1914, str. 268—269.

nim normama, političkim institutima i u cjelokupnom kulturnom životu tog vremenskog razdoblja.

Ovo novo uređenje uvjetovalo je, dakako, razgrađivanje starog, županijskog uređenja, u kojem kralj vlada kao patrimonijalni gospodar putem svojih župana. Novo donacionalno plemstvo zahtijeva od kralja, da ih oslobodi od županske vlasti i da na njih, u granicama darovanih im posjeda, prenese ovlasti, što su ih dotad imali kraljevski župani. Novi »župani« nisu više kraljevski činovnici, oni na svojim domenama ne vrše vlast u ime kraljevo, već, kao »domini terrestres«, kao »zemaljska vlastela«, u vlastito ime. Kralj ih ne može po svojoj volji smjenjivati, jer im je te posjede na osnovi svoga »ius regium« darovao za »vječna vremena«, iure perennali, t. j. donataru i njegovim nasljednicima po baštinskom pravu, iure hereditario. To je »vječno pravo« ograničeno samo sa dva rezolutivna (raskidna) uvjeta: 1. ako držalac dobra umre bez nasljednika po baštinskom pravu i 2. ako počini djelo, koje je kvalificirano kao veleizdaja — nota infidelitatis prema kralju — donatoru. Kad nastupi koji od ta dva uvjeta, donacionalno-feudalno dobro vraća se u ruke kralja, koji može dalje s njim raspolagati darujući ga kojem novom donataru.

Ta nova posjedovna aristokracija vrši na svojim posjedima sudsku i upravnu vlast, te ubire za svoj račun od podanika na donaciji podavanja, koja je prije ubirao župan kao kraljevski činovnik. Donatar je imao jedino dužnost, da služi vojsku i da kralju, kad ratuje, dovede određen broj oružanih ljudi odnosno brodova.

To je novo plemstvo, imajući na raspoloženju materijalna sredstva, što ih je crpilo iz eksploatacije ljudske radne snage na darovanim posjedima, sve više jačalo; a kako su ta darovanja uzimala sve veći mah, stvorila se klasa tih posjednika, povezana istim interesom. Iako su se oni među sobom krvili, ipak su se našli udruženi uvijek, kad je trebalo braniti opći klasni interes: s jedne strane prema kralju s ciljem, da se što više oslobode od kraljevske vlasti i stegnu njegova prava, a, s druge strane, prema kmetovima s ciljem što intenzivnijeg iskorišćivanja njihove radne snage.

Donacija župe modruške Bartolu II. od strane Bele III. 1193. prvi je sačuvani dokument o uvodenju donacionalno-feudalnog poretka u našoj historiji. U donacionalnom privilegiju kaže Bela, da je Bartolu darovao »cijelu zemlju koja pripada županiji Modruš«. Odatle se može zaključiti, da je Modruš u času, kad je izvršeno kraljevsko darovanje, t. j. 1195., bio organizovan kao jedna od kraljevskih županija na čelu sa županom (comes) kao kraljevskim činovnikom. Po kraljevskom darovanju Bartol II. postaje donacionalno-feudalni comes: on vrši sva prava kao i raniji comes, ali nije više kraljevski činovnik, a donacija prelazi na njegove nasljednike po baštinskom pravu — on se, dakle, kvalitativno razlikuje od ranijeg comesa.

U donacionalnom privilegiju, kojim Andrija II. daruje 1225. Vinodol krčkom knezu Vidu, označen je objekt darovanja ovako: »... cijelu zemlju, koja leži unutar dukata Slavonije.« U ovom se dokumentu, dakle, ni Modruš ni Vinodol ne označuju kao »comitatus«, županije. Činjenica, da je Modruš 1193 označen kao »comitatus«, dok se 1225. označuje jednostavno kao »Modru«, mogla bi se objasniti time, što je on donacijom od 1193. stvarno izgubio karakter stare županije, dobivši karakter donacionalnog dobra. A što se tiče Vinodola, to moramo zaključiti, da Vinodol u času darovanja nije bio organizovan kao posebna županija. Ako Vinodol nije sačinjavao posebnu županiju, to se može postaviti pitanje: u sastav koje županije je on ulazio? Moglo bi se pretpostaviti, da je on ulazio u sastav modruške županije, koja mu je po geografskom položaju srazmjerno bliza. No u tom bi slučaju već Bartol II. god. 1193. dobio i Vinodol kao pertinenciju modruške županije, a prema tekstu donacije od 1225. treba gledati na Vinodol i Modruš kao dvije odvojene posjedovne jedinice.

Zato treba pomišljati i na drugu mogućnost: da stare kraljevske županije nisu bile teritorijalno točno razgraničene i da je bilo zemalja, koje stvarno nisu ulazile u sastav ni jedne od županija, tako da su imale neposredno nad sobom tek slavonskog duxa odnosno bana. Potvrdu za tu pretpostavku mogli bismo naći u oznaci, da se Vinodol, kao i Modruš, nalazi »infra ducatum Sclavoniae«, bez potanje oznake koje županije.

Ali Vinodol je po prirodi stvari morao biti dobro poznat krčkim knezovima, mletačkim vazalima na otoku Krku, koji je od Vinodola odijeljen morskim kanalom širokim tek koji kilometar, te se može prevaliti čamcem na vesla za nepuni sat. A tu su dolinu uznastojali i uspjeli da dobiju krčki knezovi kao donaciju 1225.

Dalje se postavlja pitanje: u kakvom su društvenom uređenju živjeli Vinodolci u času toga kraljevskog darovanja? Jedini izvor, koji nam o tome daje nešto podataka, jeste sam Vinodolski zakon. Istina, od časa donacije 1225. do izdanja Vinodolskog zakona 1288. prošle su šezdeset i tri godine, pa se u tom vremenskom razdoblju moralo koješta izmijeniti, a napose obzirom na nove prilike, u kojima se Vinodol našao. Ali novi vinodolski knezovi nisu staro uređenje mahom uništavali, već su staro preobražavali i udešavali prema svojim potrebama i interesima. Tako smo i mi u mogućnosti, da opreznim zaključivanjem iz ustanova Vinodolskog zakona doznamo, što i kako je bilo u Vinodolu prije dolaska krčkih knezova. Možemo utvrditi, da je društveno uređenje ovdje počivalo na organizaciji teritorijalnih općina. Možemo, dalje, više nagađati, negoli tvrditi, da je u raniji sastav Vinodola ulazilo tek prvih pet od devet općina spomenutih u našem spomeniku, t. j. Novi, Ledenice, Bribir, Grižane i Drivenik, a da su četiri ostale, t. j. Hreljin, Bakar, Trsat i Grobnik, koje po svom geografskom smještaju i ne leže u toj dolini, tek kasnije, za vladanja krčke gospode, ušle u sastav vinodolskog

vlastelinstva. A o ranijoj organizaciji tih općina možemo reći ovo: svaka općina ima svoj grad kao središte sudovanja, uprave i bogoslužja (čl. 58). U njemu ima sjedište općinsko vijeće, kao najviši organ općinskog uređenja. Teško je utvrditi, tko su bili članovi općinskog vijeća.¹⁸ Najvažnija funkcija općinskog vijeća jest izbor općinskih funkcionara, a to su sudac, graščak; bušović i pristav. Dalje je svaka općina imala svoje rotnike i pudare, koji su imali paziti, da se ne čine štete u šumama, zabranama i u kulturama na teritoriju svake općine.¹⁹ Svaki je grad općine imao i svoju crkvu s plovanom (župnikom), a osim toga je bilo i drugih svećeničkih lica, kao što su prvad te arhiprvad i obični popovi. Gradovi su bili i središta trgovine, te se u Vinodolskom zakonu spominju »tržci«, koji vode i neke trgovačke knjige.²⁰ Kod toga ipak treba spomenuti, da je vjerojatno, da su upravo knezovi krčki po svom dolasku u Vinodol unaprijedili vinodolsku trgovinu, a nije isključeno da su i »kvaderne od tržac« oni zaveli. Očito je u gradovima tog vinodrodnog kraja bilo i dosta »oštarija«²¹ — krčama, kao i konoba, gdje se spremalo vino.

Van gradova žive »pastiri, orači i ini ljudi.«²²

Malo doznajemo iz teksta o samom agrarnom uređenju i agrarnim prilikama unutar svake od općina. Sigurno je, da je u općinama prevladavalo privatno vlasništvo već i prije, no što su krčki knezovi dobili Vinodol kao kraljevsku donaciju, jer se nikako ne može pretpostaviti, da bi se u to relativno kratko vrijeme — 63 godine — proteklo od donacije do sastava Vinodolskog zakona, prešlo od kolektivnog na individualno vlasništvo, a nemamo ni razloga misliti, da bi bili knezovi takav preobražaj u svom interesu proizvodili. A po Vinodolskom zakonu vlasnikom je zemljišta otac kao glava inokosne porodice. Poslije smrti oca i matere po baštinskom pravu nasljeđuju zemlju sinovi, a ako ovih nema, kćeri (čl. 32). O tome, da li su koje ekstenzivne kulture u općinskom vlasništvu, nemamo podataka u Zakonu; to bismo mogli samo zaključivati iz činjenice, da je svaka općina imala svoje rotnike i pudare^{22a} (čl. 23 i 41), kojima je bila dužnost da straže nad svim vinogradima, zemljama i gumnima na teritoriji cijele općine. Odatle se razabire, da je u to vrijeme još bio živ osjećaj općinske zajednice, iako su intenzivne kulture svakako već bile u individualnom vlasništvu.

Još je teže reći nešto o tome, koliki je stupanj doseglo raslojavanje vinodolskog društva prije dolaska krčkih knezova, a to zato, jer je upravo u tom pravcu »novi poredak« u Vinodolu morao proizvesti znatne izmjene u

¹⁸ V. o tom Kostrenčić, o. c., str. 197—198 i nap. 14. na str. 221.

¹⁹ V. o općinskim funkcionarima Kostrenčić, o. c. prema Indeksu.

²⁰ »Kvadera od tržac« u čl. 44.

²¹ U rukopisu našeg spomenika, koji se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, nacrtan je, uz čl. 43, gdje je riječ o »tovernaru« — krčmaru — i njegovoj vjerodostojnosti glede potrošaká, što ga daje na vjeru, stol s čašama i vrčem pod natpisom »oštarija.«

²² V. čl. 66.

^{22a} Kostrenčić, o. c., str. 199.

strukturi toga društva. Tako, primjerice, nije lako sa sigurnošću utvrditi, tko su bili ti »plemeniti« ljudi, o kojima je riječ u Vinodolskom zakonu.^{22b}

U takvom je uređenju zatekao privilegij Andrije II. od 1225. Vinodol i njegovo stanovništvo. Tim se privilegijem u korist krčkih knezova, novih vlastelina, uvodi novo, donacionalno-feudalno uređenje, iza kojega stoji ekonomska i vojna snaga vladajuće klase, novog posjedovnog plemstva na čelu s kraljem. Dosada slobodne općine sa svojim članovima dolaze pod donacionalno-feudalnu vlast nove vlastele vinodolske, krčkih knezova, a ta im je vlast dana zato, da ekonomski iskorišćuju vinodolske ljude, te nove kmetove, kako bi mogli vojnički pomagati kralju. Razumije se, da vinodolsko stanovništvo nije moglo ostati prema tome ravnodušno — stari poredak morao je nužno doći u sukob s novim: na jednoj strani knezovi sa svojom »obitelju«, oslanjajući se na vladajuću klasu novoga posjedovnog plemstva, a na drugoj Vinodolci, kojima je jedino oružje u toj borbi, da se pozivaju na svoje »dobro i staro pravo.« O ishodu te borbe ne treba sumnjati. U smislu novog poretka krčki su knezovi nosioci najviše sudbene i upravne vlasti u Vinodolu, a oni imaju i oružanu snagu, da svaki pokušaj bune protiv novog, »zakonitog« poretka i silom uguše.

Od časa, kad je Vinodol 1225. bio uvučen u donacionalno-feudalni sustav, pa do sastava Vinodolskog zakona protekle su, kako rekosmo, šezdeset i tri godine — godine neminovne borbe i previranja, o kojima nam izvori i opet ništa ne javljaju. Ali je sigurno, da su knezovi već imali mnogo iskustva iz svog vladanja na otoku u Krku, pa i u modruškoj županiji; znali su, da je bolje milom negoli silom. Tražili su sebi u Vinodolu pristalice, vezali ih za sebe raznim preimućstvima i obećanjima, a lako ih i nalazili, kako to već biva, i među »priprostim« ljudima, a naročito među »crkvenim ljudima«, i tako stvarali sebi »stranku.« A kad je stvar dozrela, vješto su inscenirali, da se popišu »dobri, stari zakoni« u Vinodolu, u kojima je suština bila nova, a od starog je bilo pridržano ono, što se dalo preobraziti i prilagoditi novome. Sve se to lijepo odražava u Vinodolskom zakonu i njegovim normama. Krčki su knezovi uspjeli da iznesu punu pobjedu u najvažnijim i načelnim pitanjima: njima je, kao »stari zakon«, priznata najviša sudbena vlast u Vinodolu i nad svima ljudima, koji nastavaju Vinodol (čl. 75), a isto tako i najviši nadzor nad cijelom upravom vinodolskom putem općina, jer se pod prijetnjom teških kazni ne smije održavati nikakvo općinsko vijeće, ako nije nazočan čovjek kneževa povjerenja (čl. 57). U nekim su slučajevima knezovi dopustili, da ostane na snazi stari poredak, a najznačajniji je primjer za to norma čl. 31, gdje je riječ o usmrćenju kmeta; u tom su slučaju knezovi pristali, da ostane kako je nekoć bilo, tako da vražda za mrtvu glavu od sto libara ide u polovini djeci ubijenog, a u drugoj polovini »bli-

^{22b} Kostrenčić, o. c., str. 188. nap. 104.

žikama«, t. j. daljem njegovu rodu, dok općina, kojoj pripada ubijeni, dobiva tek dvije libre, a knez — ništa. I tako je ovdje pobijedio onaj najstariji, rodovsko-plemenski poredak i suprot kasnijeg općinskog i suprot najnovijeg donacionalno-feudalnog poretka. Iz ove se norme lijepo razabire, kako su se vremenom ove tri društvene formacije taložile jedna na drugu.

Mi ćemo, dakle, analizom pojedinih norama i ustanova Vinodolskog zakona ili izravno ili neizravno u pravilu moći zaključiti, kakvo je bilo pravo »starog« poretka, ali je nedvoumno jasno, da se ovdje ne radi o p o p i s u »starog i dobrog prava«, kako nas pokušava uvjeriti uvod našeg spomenika, niti je u tome njegova važnost. Među ranim pravnim spomenicima zauzima on osobito i odlično mjesto zato, jer stoji na granici dvaju društvenih uređenja: starijeg općinskog i novijeg donacionalno-feudalnog, uz ostatke najstarijeg, rodovsko-plemenskog uređenja, te iz njega možemo dobro razabrati, kako se je u prvi mah donacionalno-feudalni poredak nametnuo ranijem općinskom, kako ga je rastočio i sebi prilagodio. S tog stajališta treba gledati i proučavati Vinodolski zakon.

To bi bili u glavnim crtama rezultati, do kojih je došla naša nauka u proučavanju Vinodolskog zakona.

Nedavno je objelodanjena radnja o Vinodolskom zakonu poznatog i uglednog sovjetskog historika B. D. Grekova.²³ Međutim, autor u svom radu nije nadovezao na ove rezultate, iako citira radove, u kojima su oni u suštini izloženi, već se oslanja na pogrešne i konfuzne podatke ranije literature, napose na navedeni rad Leontoviča.²⁴ Akad. Grekov, istina, pobija neka shvaćanja Leontoviča, naročito njegovo romantično shvaćanje o općinskom ustrojstvu u Vinodolu, ali preuzima od njega bez kritike neke sasvim krive tvrdnje, zbog čega mu je vlastiti rad u osnovi pogrešno postavljen, a i pored toga trpi od ozbiljnih nedostataka.

Tako on u Uvodnim napomenama²⁵ pobija mišljenje, koje se, kako kaže, često javlja u buržoaskoj literaturi, da su, naime, slavenski narodi nesposobni da izgrade ma kakvu znatniju državu, a u dokaz te nesposobnosti političkog ujedinjavanja da se navodi i to, da je hrvatska historija X.—XI. v. ispunjena borbom županâ s kraljevskom vlašću, koja je nemoćna da župane pokori. Ali, kaže autor, s tom se pojavom susrećemo u svakoj zemlji u periodu izgrađivanja države i stapanja (сплочения) pojedinih plemena u narod. Dalje kaže: »Ako u X. v. po saopćenju srpskog ljetopisca, ilirijskie županstva i voenonačaljstva v meždousobnoj brani zabavljahusja, edin drugogo utesnivahu, nekoliko knjazej voedino podčinjahu,«²⁶ to mi ovdje mo-

²³ Б. Д. Греков, *Винодолский сташуш об общественом и политическом строе Еинодола* (на отому зато: *Винодол*); Академия наук СССР, Институт славяноведения. А осква-Ленинград 1948.

²⁴ V. нар. 5.

²⁵ Стр. 4.

²⁶ Za ovaj tekst citira on u нар. 1. стр. 4. i Glasnik srbske slovesnosti V. 52.

žemo vidjeti ili period borbe plemena u času njihova stapanja u državu,^{26a} ili već borbe feudalne vlastele.« Akad. Grekov na tom mjestu polemizira — iako ga ne navodi — u stvari s Leontovičem, koji govori²⁷ »o neznatnoj sposobnosti (hrvatskog) naroda, da iz vlastitih snaga izgradi i ostvari ideju političkog jedinstva«, ali on ujedno, bez oznake odakle je uzet, doslovno preuzima gornji citat »srpskog ljetopisca« od Leontoviča, koji ga je opet našao u Glasniku društva srpske slovesnosti V. Pa ako zagledamo u tu svesku Glasnika, naći ćemo u njemu Rodoslovie serbskoe, koje sadrži »povjesnicu srpskih vladara od Nemanje do despotice Jelene žene Jovana Brankovića«, kako kaže u uvodu izdavač dr. Janko Šafarik; to je rodoslovje pre-radio i popunio po ranijem predlošku iz XVI. v. jeromonah Josif krajem XVIII. stoljeća. Navedeni je citat — koji se, uostalom, ne nalazi na str. 52., kako navodi Leontovič, a po njemu i Grekov, već na str. 23., § 2 — Leontovič temeljito osakatio, odnosno prema potrebi udesio.²⁸ Ali i pored toga naš jeromonah XVIII. v. i njegov uzorak XVI. v. pišu o prilikama IX. v., kako misli Leontovič, ili X. v., kako hoće Grekov, tako fantastično — a to se lako može na prvi pogled utvrditi — te je suviše o njegovim podacima ozbiljno raspravljati, a nedopustivo stvarati bilo kakve zaključke.

Dalje kaže autor u Uvodnim napomenama (str. 5): »Prema spomenicima XI.—XII. v. hrvatska je zemlja bila podijeljena na sedam banovina, od kojih je svaka činila autonomnu političku jedinicu. slabo podčinjenu hrvatskom kralju.« I ovaj je podatak Grekov bez kritike preuzeo od Leontoviča,²⁹ koji misli, da se ta viest nalazi »u ispravi« Petra Gumaja«. Radi se ovdje, dakako, o pripisu XIV. v. u registru samostana sv. Petra u Selu,³⁰ koji su Klaić³¹ i Šišić³² uvjerljivo ocijenili kao nepouzdan.

Na str. 5. Uvodnih napomena autor nastavlja: »Prvi pismeni spomenici, koji su do nas došli, odnose se na IX. v. To su isprave hrvatskih knezova Trpimira (g. 837.) i Mutimira (g. 892.), dane manastiru Saloni...« I taj je podatak, bez navoda odakle je uzet, našao kod Leontoviča³³ i preuzeo ga zajedno s njegovim greškama — jer se ne radi o manastiru Saloni, već o biskupiji, a g. 837 je već Rački³⁴ ispravio, kako treba, u g. 852.

^{26a} Mislimo, da ova postavka: »period borbe plemena u času njihova stapanja u državu« nije dobro formulirana, jer se čini, kao da država nastaje »stapanjem plemenâ u državu«, a to očito ne može biti mišljenje akad. Grekova.

²⁷ Leontovič, o. c., str. 3.

²⁸ On glasi u transkripciji latinicom: »Ilirik na knjaževstva, grafstva, baronstva, županstva i vojenačalstva i obće građanstva razdjelise bješe i jemuže hotjahu v pomoć idjahu; ovače v međdu usobnoj brani zabavljahusja, edin drugoga utjesnavahu i nekoliko knjazej vo edino podčinjavahu«. Ovaj navod diše čudnim duhom X. ili XI. v.!

²⁹ Leontovič, o. c., str. 2.

³⁰ Objelodanio Rački, o. c., str. 486.

³¹ Klaić, *Hrv. ban za narodne dinastije*, Vjesnik zem. arhiva I, 67—68.

³² Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, str. 672, nap. 50.

³³ Leontovič, o. c., str. 4.

³⁴ Rački, o. c., str. 5—6.

Po Leontoviču³⁵ i akad. Grekov³⁶ označuje zaključke splitskih sabora iz g. 914. (sic!) i gg. 927—928. kao *вечевне уставы*, koji govore o »drevnim običajima i statutima hrvatskim.« S čuđenjem čitamo u istim Uvodnim napomenama, da je kod Hrvata postojala »knjiga zakona kralja Silvestra (do g. 985.).« I taj je podatak uzet bez navoda iz Leontovičeve rasprave, koji na str. 5. kaže ovo: »Knjiga zakona kralja Silvestra nije došla do našeg vremena. O istinitosti njenog izdanja (do g. 985.) ne može biti ozbiljnih sumnja. Jedan od najsavjesnijih srpskih historika prošlog³⁷ vijeka jasno govori, da je Silvestar kralj XXX. zasjevši na prijesto svog oca Boleslava, da bi kod svojih podanika sačuvao povjerenje i svoju vlast, uporno nastojao, da korisnim pravima ispravi meteže i nemire, i naredio, da se sastavi knjiga zakona.« Taj »najsavjesniji srpski historik« XVIII. v. je Jovan Rajić, koga Leontovič i navodi i u koga je crpio svoje znanje. Zalud ćemo se domišljati, koji je to hrvatski kralj Silvestar, koji je u X. v. dao sastaviti »knjigu zakona«, dok ne zagledamo u kroniku popa Dukljanina (barsku kroniku), koja doista priča o kralju Silvestru, a njezino je pričanje vrijedno pero Jovana Rajića iskitilo u XVIII. v. s mnogo fantazije. Jer naš stari kronist znade o »kralju Silvestru« samo ovo: »Rex itaque Sylvester, accepto regno, gubernavit totam Tetrarchiam in pace cum timore dei et iustitia.«³⁸ I tako je ta vijest prolazila od kronike popa Dukljanina preko Rajića i Leontoviča do Grekova i dobila sankciju »historijske činjenice«.

Ali je akad. Grekov počinio najfatalniju grešku, kad se je poveo za Leontovičem u njegovoj osnovnoj konfuziji o geografskom smještaju samog Vinodola. On kaže:³⁹ »Već je Konstantin Porfirogenet znao za župu Brebera, kasniji Bribir, koji je ušao u Vinodol kao sastavni njegov dio. U vrijeme Porfirogeneta, t. j. u prvoj polovici X. v., Hrvati su sačinjavali 14 župa. U IX. v. ih je bilo 11. Na čelu svake od njih stajao je župan. Prostirući se u primorskom dijelu hrvatske zemlje od sadašnjeg grada Fiume (sic!) do Novoga, Vinodol je bio složen iz nevelikih, više ili manje autonomnih općina, od kojih se svaka smjestila oko svoga grada. Bilo ih je u vrijeme sastava Vinodolskog zakona devet: Novigrad, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Bakr, Hrilin, Tersat (Crsat), Grobnik.«⁴⁰ Kako se vidi, akad. Grekov, povodeći se za Leontovičem, zamijenio je Bribir Vinodolski, selo između Novog i Crikvenice u Hrvatskom primorju, s Bribirom u Dalmaciji, koji leži na cesti između Skradina i Benkovca. Po tom je Bribiru dobila svoje ime, pre-

³⁵ Leontovič, o. c., str. 4.

³⁶ Grekov, o. c., str. 6.

³⁷ T. j. XVIII. v.

³⁸ V. Šišić, *Ljetopis popa Dukljanina*, 1928, str. 329. V. ovdje na str. 454, što Šišić kaže o kralju Silvestru.

³⁹ O. c., str. 5. Cijeli citat, što slijedi, preuzet je uz sitne, više jezične, izmjene iz Leontoviča, str. 14.

⁴⁰ Imena općina donosimo točno prema originalnom tekstu.

ma svjedočanstvu Konstantina Porfirogeneta,⁴¹ jedna od jedanaest hrvatskih županija tog vremena, županija bibrirska. A ta je županija bibrirska, po mišljenju Grekova odnosno Leontoviča,⁴² ušla u sastav Vinodola.

Teško je razumljivo, kako akad. Grekov, tako iskusan i odličan historik, za vrijeme proučavanja našeg spomenika nije došao do saznanja, da tu nešto nije u redu i da je tvrdnja neupućenog Leontoviča vrlo jednostavna, ali i fatalna zabluda. Tä trebalo je samo upraviti pogled na geografsku kartu, da se otkrije konfuzija. A u svojoj je radnji autor dao malu geografsku skicu⁴³ Vinodola, pa se lako moglo utvrditi, da taj Vinodol leži dobrobrano daleko od Dalmacije i Šubičkog Bribira.

Dakako, da je ova konfuzija dovela kod Grekova do mnogo težih posljedica, no što je to bilo kod Leontoviča, a to zato, što je on po svojoj metodi mnogo dublje zahvatio u problematiku svoje teme, no što je to učinio Leontovič. Tako čitamo kod Grekova (str. 56—57): »Iz g. 852.⁴⁴ došla je do nas hrvatska isprava kneza Trpimira, gdje se hrvatski knez naziva dux Chroatorum munere divino (božjom milošću knez Hrvata). U to je vrijeme Dalmacija već pokrita gradovima, a među njima je i grad Brabar (tako! M. K.), koji je poslije ušao u sastav Vinodola. Taj grad, kako smo već vidjeli, spominje Konstantin Porfirogenet u prvoj polovini X. v. Smatram korisnim da napomenem sve te činjenice zato, da se ne bi izgubila historička perspektiva, da se materijal sadržan u Vinodolskom statutu ne bi našao istrgnutim iz tečaja života, već da bi našao svoje mjesto u vremenu. — I tako, konac XIII. v. za Vinodol ni izdaleka nije početni period historije toga kraja i njegova dijela, koji se zove Vinodol.« I malo dalje (str. 57): »Potpuno je razumljivo, zašto u Vinodolskom statutu susrećemo sasvim izgrađene oblike državnog života, što su se saživjeli s općinskim odnosima, koji su ipak podčinjeni državi.« Polazeći od svoje zablude, autor misli, da historija Vinodola ima svoj početak u X. v., t. j. da počinje s historijom Porfirogenetove bibrirske županije. Na str. 5 opet kaže: »Formiranje talijanskih republika, koje su susjedne Balkanu, kao i formiranje mađarske države na sjevero-istoku moralo je nužno utjecati na dalje udese onog dijela Slavena, koji nas u

⁴¹ De administrando imperio cap. XXX, ap. Rački, o. c., str. 400.

⁴² Pisac ovog članka nije se u svojoj radnji o Vinodolskom zakonu, koja je izašla 1923 (v. nap. 2) na ovu Leontovičevu konfuziju, iako mu je ona bila poznata. ni osvrnuo, kao što nije obraćao mnogo pažnje ni na ostale njegove izvode, a to s razloga, što je Leontovičeva radnja već u ono vrijeme po svojim rezultatima bila posve zastarjela, a pored toga je vrvjela tolikim očitim greškama, da nije vrijedilo sve to ispravljati. Držali smo, da je dovoljno da njegov rad registriramo uz napomenu: »Zapreke, što ih je profesor Leontovič imao da svlada, bile su goleme, jer su predradnje bile tek neznatne«, i da »nije ispravno shvatio cijeli karakter spomenika« O c., str. 140.

⁴³ Ali je i ta skica netočno rađena; tako je, primjerice, Trsat smješten kojih osam kilometara jugoistočno od Rijeke, a na mjestu, gdje leži Rijeka nalazimo ovu legendu: »Modruš (Reka, Fiume)«. Teško je shvatiti, kako je ovamo dospio Modruš.

⁴⁴ U nap. 2. na str. 56 Grekov kaže: »Po Leontoviču — g. 837.« Ali i sam Grekov, upravo po Leontoviču, navodi (str. 5) za Trpimirovu ispravu g. 837. V. i našu napomenu 34.

ovom času zanima. Primorski Hrvati prešli su ispod vlasti Bizanta pod vlast Mađarske, a početkom XV. v. — pod vlast Mletaka.« Tu je i opet, zbog te osnovne zablude, sve pobrkano. Ili (str. 93): »Moja istraživanja stvaraju bazu za političku historiju Dalmacije, koje dio čini Vinodol. I ja mogu odmah s punim uvjerenjem praviti svoje vlastite zaključke.« Ali i najoštroumniji zaključci moraju biti pogrešni, ako se stvaraju na osnovi pobrkanih činjenica. Na str. 37 autor uspoređuje društvene odnose Vinodola i Poljica i konstatira, da su se ti odnosi paralelno razvijali s jedne strane, zato, jer su i u Vinodolu i u Poljicima bili naseljeni Hrvati, a s druge strane i zato, jer »Poljica teritorijalno leže nedaleko od Vinodola.«

Tko i malo pozna Vinodol u sadašnjosti i prošlosti morat će se začuđiti, što akad. Grekov stalno govori o njemu kao o nekoj državi. Tako kaže (str. 4): »Taj uski pojas zemlje, koji je pri kraju XIX. v. brojio 28000 stanovnika, ipak je već vrlo rano uspio da se preobrazi u malenu državu.« Ili (str. 5): »Nema ništa čudnovata u tome, što se Vinodol javlja pred nama u obliku minijature države, kojoj je ipak pošlo za rukom da u sebi sačuva crte svog vlastitog unutarnjeg života, obranivši ga od upletanja vanjskih sila.« Ili na str. 34: »Vinodolski statut upotrebljava termin »općina« u užem i širem smislu. Tim terminom označuje on i cijelu državu i pojedine njezine dijelove.« Dalje (str. 53): »Pred nama je nesumnjivo teritorijalna općina, koja je uspjela da u svom razvoju prevali znatan put. Ona postoji u državi (t. j. vinodolskoj; M. K.), ukoliko to država (t. j. vinodolska; M. K.) dopušta.« Dalje (str. 68): »Jasno je jedno: da knez nije podčinjen vinodolskim općinama, već se javlja kao vrhovna vlast u državi, kojoj su podčinjene vinodolske općine.« Ili (str. 70): »Satnik (t. j. satnik u Vinodolu; M. K.) vrši drugostepene državne funkcije.« Na str. 73: »Nema sumnje, da općina (t. j. u Vinodolu; M. K.) nije mrtva ustanova, ali da je znatno oslabila i ustupila mnoge svoje funkcije državi (t. j. vinodolskoj; M. K.), kojoj je i podčinjena.« Dalje (str. 77): »... izbore (sudaca u Vinodolu; M. K.) potvrđivao je knez, t. j. općinski sud se je nalazio pod kontrolom državne vlasti.« Ili: Potpuno je jasno, da se u danim uvjetima (t. j. u uvjetima postojanja privatnog vlasništva i slobodnog prenosa njegovog putem pravnih poslova; M. K.) nužno morala pojaviti država (t. j. vinodolska; M. K.). Ona se i pojavila. Očite tragove postojanja hrvatske države mi možemo posmatrati još u IX. v.« Tu, dakle, akad. Grekov upravo identifikuje »vinodolsku državu« i hrvatsku državu iz IX. vijeka.

A rezimirajući svoje rezultate on kaže (str. 94): »Baština prošlih vremena, uspješan porast vlastitih proizvodnih snaga i, na kraju, izvanjska opasnost pripremili su teren za izgradnju nekoliko balkanskih država srednjovjekovnog stila. To više nisu bile robovlasničke države, već države, koje su izrasle u borbi s robovlasničkim poretkom, države, kakve su u vrijeme ranog srednjeg vijeka nicali u cijeloj Evropi na razvalinama robovlasničke

rimske imperije. Imamo puno pravo da te države smatramo polupatrijarhalnima, polufeudalnima, ali koje se feudaliziraju. Njih često zovu dosta neodređenim, bezizraznim terminom — dofeudalnim državama. Njihova se suština sastoji u tome, što se u krilu tih država, gdje još nisu uspjeli potpuno sazreti feudalni odnosi, sačuvalo mnogo elemenata općinsko-patrijarhalnog ustrojstva, ali taj ipak primjetno ustupa pod pritiskom sve snažnijeg feudalizma.

A prema tome, kako je sazrijevao feudalizam, javljale su se i njegove posljedice. Feudalci, ojačavši ekonomski i osnaživši svoju političku vlast, oslabili su vlast kraljeva i često dovodili državu do raspadanja.

Tu istu sliku možemo promatrati i u historiji feudalne Dalmacije.

Vinodol, kao politička jedinica, koja se izdvojila iz Dalmacije, bez sumnje je istog porijekla. To je fragmenat (оскомок) nedavne cjeline. Fragment, koji je zahvaljujući naporima svoje vlastite vladajuće feudalne klase stekao formu malene države, nalik na one, na koje su se raspadale i druge države u Evropi u periodu slabljenja kraljeva i jačanja feudalaca.

Stalni napadaji na suverenitet te male i za obranu od jačih susjeda nesposobne kneževine primoravali su vinodolske feudalce da traže zaštitu kod susjeda kakvi su bili Mađarska i Mleci.« Malo dalje (str. 95) nastavlja: »Vinodol je jedan od mnogih primjera feudalne kneževine, koji je izrastao na granici antike i srednjeg vijeka, a Vinodol je ujedno i slavenska kneževina, t. j. zanimljiv objekat proučavanja i za medievistu, kao i za historikoslavistu.«

Iz krive pretpostavke, da je Vinodol država, proizlazi dakako i niz drugih pitanja, koja autor sebi suvišno postavlja. Tako on pita (str. 64), kako to, da se u Vinodolskom zakonu ni jednom riječi ne govori o vinodolskoj vojsci, jer svaka država treba ipak da ima kakvu takvu vojsku; pa onda kaže, da se tome ne trebamo čuditi, jer da se u sličnim zakonskim zbornicima o vojsci i vojnim obavezama kneza⁴⁵ u pravilu uopće ne govori. A malo dalje (str. 67) kaže: »Vinodolski zakon ne govori izravno o vinodolskoj vojsci. A međutim, Konstantin Porfirogenet saopćuje, da je Hrvatska u X. v. podizala 60000 konjanika i 100000 pješaka i da je posjedovala znatnu mornaricu, a Vinodol je nesumnjivo sačinjavao izvjestan dio vojnih snaga.« I ovo zaključivanje proizlazi iz krive pretpostavke, da je Vinodol država; ali je pored toga autora na tako usko povezivanje Vinodola s dalmatinskom Hrvatskom, na koju se navedeni podatak Porfirogeneta i odnosi, očito navela i njegova druga zabluda: da je Vinodol u Dalmaciji, identificiranje Vinodola s bibrirskom župom.

⁴⁵ Te »vojne obaveze kneza« nekako nisu u skladu s autorovim shvaćanjem, da je Vinodol »suverena« država na čelu s knezom. Prema kome bi onda takav knez imao »vojne obaveze«?

Govoreći (str. 17) o trgovini u Vinodolu, autor nije zadovoljan s Jagićem, koji kaže, da je »trgovina u Dalmaciji morala biti još slabo razvijena«, te se poziva na pisca ovih redaka, koji je rekao⁴⁶: »Ima zanimljiva ustanova u čl. 44. Vin. zak., po kojoj bi se dalo nagađati, da je trgovački život u Vinodolu bio snažno razvit.« Tu bismo danas samo još dodali, da su tu trgovinu u Vinodolu razvili upravo knezovi, došavši ovamo kao feudalna gospoda. Ali kad akad. Grekov kaže: »Dakako da to (t. j. Vinodol; M. K.) nije trgovačka republika poput Venecije ili Genove, ali to nije ni primitivno društvo, koje živi u prirodnoj razmjeni dobara« — onda bi se takva poredbena ocjena vinodolske trgovine mogla i pogrešno shvatiti, jer je između najvećih mediteranskih emporija i čednih trgovačkih mogućnosti Vinodola ipak golema razlika.

Vidimo, do kakvih je dalekosežnih i krivih zaključaka i pogleda odvela autora misao, da je Vinodol bio država. Istina, on je i to shvaćanje našao kod Leontoviča, koji također govori⁴⁷ o »državnom ustrojstvu« Vinodola. Ali mislimo, da sama ta činjenica ne bi mogla objasniti onu dosljednost i upornost, s kojom akad. Grekov izvodi svoje zaključke gledajući u Vinodolu državu. Zato je vjerojatno, da je on zaveden svojom zabludom, da je »Bribir« (Brebera) ušao u sastav Vinodola — imao u stvari pred očima snažan položaj bribirske župe, u drugoj polovici XIII. v., dakle u vrijeme Vinodolskog zakona, a pod knezovima porodice Šubić, i to napose pod trojicom braće: Pavla, Jurja i Mladena, pa je onda taj položaj spleo i doveo u vezu s Vinodolom pod krčkim knezovima. Bilo kako mu drago, ta se fatalna zabluda nepovoljno odrazila i u osnovnom gledanju autora na Vinodol i Vinodolski zakon, kao i u svima njegovim daljim zaključcima.

Ovdje moramo obratiti pažnju još na jednu zabludu, kako ne bi za nju pala odgovornost na V. Jagića. Govoreći o »plemenu i bližikama« akad. Grekov kaže (str. 25): »Jagić navodi nekoliko interesantnih činjenica uzetih iz glagoljskih isprava, da bi dokazao, kako je u Crnoj Gori u sastav jednog plemena ulazio veći broj pojedinačnih porodica. Tako je u ispravi br. 51⁴⁸ (iz g. 1481.) pleme Strižića u sebi uključivalo približno deset raznih porodica s raznim prezimenima, a sve su one bile Strižići. U ispravi br. 48 iz g. 1447. nebljuško pleme sastoji se iz četiri koljena i dvadeset i dvije porodice. Veza srodstva i plemena nazivala se 'vrv'. Što se tiče Vinodola Jagić primjećuje, da u Vinodolu, kraju primorskom, plemena i bratstva nisu, kako se čini, narasla do tako golemih razmjera, kao što je to bio slučaj dublje u unutrašnjosti zemlje. Ali se ovdje ne radi tek o razmjerima.

⁴⁶ O. c., str. 196.

⁴⁷ O. c., str. 17.

⁴⁸ Jagić je ovu ispravu, br. 51, kao i sljedeću, br. 48, naveo prema Kukuljeviću, Acta Croatica. — Kod Šurmina, *Hrvatski spomenici* (Momumenta historico — iuridica Slavorum meridionalium. VI) prva se isprava nalazi pod br. 101, a druga pod br. 98.

A mene u danom slučaju ne zanimaju samo razmjeri 'plemena', nego i stupanj, do kojega su se u njem sačuvali odnosi krvnog srodstva.

Mislim da između Vinodola i Crne Gore u tom pravcu postoji i stvarna razlika. U primjerima, koje navodi Jagić, izneseni su slučajevi, kad crnogorsko 'pleme' dopušta jednom od svojih članova da proda svoje nepokretno imanje.«

Tako akad. Grekov. Po tom bi se, dakle, činilo, kao da je Jagić⁴⁹ gore navedene isprave doveo u vezu s Crnom Gorom. Prva od njih izdana je u Rmanji i odnosi se na pleme Strižića, a druga u Ripču i radi o nebljuškom plemenu. Ali Jagiću je bilo dobro poznato, da Rman, Hrmanj, danas Rman Manastir, leži na utoku Unca u Unu, a Ripač više sjeverno, također na Uni, dok su Nebljusi pleme, kome se i danas sačuvalo ime u selu Nebljusima između Rmanje i Ripča, tako da ni Strižići ni Nebljusi nemaju baš nikakve veze s Crnom Gorom i tamošnjim plemenima. U gore navedenoj napomeni Jagić naprotiv ističe, da su plemenske prilike u Crnoj Gori drugačije, no što su kod Strižića i nebljuškog plemena. »Obično se«, kaže on u toj napomeni, »ne čini razlika između bratstva i plemena, no u Crnoj Gori je pojam plemena širi od pojma bratstva, ali izgleda, da se je to razlikovanje razvilo tek kasnije.« Ovu rečenicu autor nije dobro pročitao i zatim ju je krivo shvatio, te je iz naših pounskih plemena učinio crnogorska.

Već smo konstatovali, da je akad. Grekov dvije svoje osnovne zablude — da vinodolska kneževina stoji u genetičkoj vezi s bibrskom župom u Dalmaciji i da je ona »država« — preuzeo od Leontoviča. Ali je zanimljivo, da on u stvari najviše polemizira s istim Leontovičem i njegovim shvaćanjima o Vinodolu i Vinodolskom zakonu. On napose vojuje protiv Leontoviča,⁵⁰ koji nošen romantičnom i »slavenofilskom« strujom u tadašnjoj nauci hoće da u vinodolskim općinama vidi obrasce stare slavenske općine, koja je nosilac »općinske slobode i jednakosti«, a pored toga i nosilac sve vlasti, dok vinodolski knez »nije toliko gospodar, koliko starješina, koji u svojoj osobi ujedinjuje pojedine općine.«⁵¹ Ili kad Leontovič kaže,⁵² da plemeniti ljudi imaju u općini položaj ljudi više klase, ali ne uživaju nikakvih »juriđičkih« privilegija pred drugima, jer u općini gospoduje ideja jednakosti, bez oštih klasnih razlika. Jednako zamjera Leontoviču, što riječi: »skupiše se svi na kup« iz uvoda Vinodolskog zakona shvaća kao neki sabor sa zakonodavnom i vrhovnom sudbenom vlašću;⁵³ ili, kad hoće da iz pogrešne inter-

⁴⁹ O. c., str. 45—46, nap. 91.

⁵⁰ O. c., str. 9, a protiv njega Grekov, str. 21.

⁵¹ Leontovič, o. c., str. 20, a protiv njega Grekov, napose str. 58—59.

⁵² O. c., str. 18, a protiv njega Grekov, str. 35.

⁵³ Leontovič, o. c., str. 18, a protiv njega Grekov, str. 22. Na tom je mjestu akad. Grekov učinio krivo i piscu ovih redaka, koji je u prijevodu (o. c., str. 163) preveo: »na kup« sa: »u skupštinu«, tvrdeći, da se »time donekle približava mišljenju Leontoviča.« No on nije pročitao ogradu, što ju je pisac ovih rekada postavio (str. 176, nap. 3) baš kod prijevoda toga mjesta, odakle bjelodano proizlazi, da se on s Leontovičem ne slaže.

pretacije ustanove čl. 13. Vin. zak. na silu izvede postojanje porodične zadruge u Vinodolu⁵⁴ i t. d. Držimo, da nije vrijedilo ulagati truda u pobijanje Leontovičevih tvrdnja i mišljenja, koja mahom padaju, kad se zauzme pravilno stanovište prema Vinodolskom zakonu i njegovu postanku i kad se zna, kakva je osnovna prekretnica izvršena 1225., kad je Vinodol došao pod donacionalno-feudalnu vlast krčkih knezova. Ne obazirući se nikako na tu prekretnicu, iako mu je ona trebala biti poznata iz literature, koju je imao i koju navodi, akad. Grekov, opsjednut svojom zabludom, hoće da izvede, kao da se feudalno uređenje u »državi« Vinodol razvilo genuino, na neki način originarno, iz vlastitih njegovih uvjeta, a da nije Vinodolu nametnuto, kako smo to ranije prikazali.

Ali i u onim materijama, za koje bi se prema njihovoj prirodi moglo pretpostaviti, da njegova osnovna pogrešna gledanja ne će doći u većoj mjeri do izražaja, ona su ipak vršila nepovoljan utjecaj na njegove postavke i zaključke, upravo zato, jer je on po svojoj metodi htio duboko zahvatiti u probleme. Tako, primjerice, u materiji, što je obrađuje pod naslovom »Gospodarstvo«, gdje je riječ o granama proizvodnje s kojima su se Vinodolci bavili, o njihovoj unutrašnjoj i vanjskoj trgovini, o novčanom sustavu, koji je »pod utjecajem Italije« bio već dovoljno razvijen. O svima tim problemima stvara autor svoje zaključke polazeći sa stajališta, da je Vinodol samostalna država u Dalmaciji, pa oni moraju nužno biti drugačiji, nego da je pošao sa stvarnog, istinitog njegova položaja. Tako, primjerice, kad govori o vanjskoj trgovini Vinodola, koju je taj prije svega vodio s »talijanskim gradovima«. A pored toga nailazimo i ovdje na griješke, iz kojih se zatim povlače dalji zaključci. Tako, govoreći o novčanom sustavu i upotrebi novca u razmjeni dobara u Vinodolu, akad. Grekov kaže (str. 17): »Smatram neophodno potrebnim, da se zaustavim još na jednom dokazu, da je u Vinodolu postojala, da se oprezno izrazim, značajna trgovina. To je postojanje novca, široka primjena novčanih kazna, koje su gotovo sasvim potisnule kazne u stoci. Samo se u jednom slučaju sačuvala kazna u stoci: pop, koji iz opravdanih razloga ne vrši bogoslužnih čina, ima da plati jednog vola (čl. 58).« Međutim, ova tvrdnja autora nije točna, jer se kazne stokom predviđaju u više drugih slučajeva; tako po čl. 25 krivac plaća oštećenom dva brava, po čl. 27 dvije ovce, po čl. 52 alternativno jednog vola ili osam libara, po čl. 54 krivac plaća knezu jednog vola. Isto tako tvrdi autor (str. 19), da u Vinodolskom zakonu nema nigdje spomena o konju, a to je netočno, jer se u čl. 4 govori o konjima za jahanje, kao i o konjima, koji nose prtljag.

Treba požaliti, da akad. Grekov, baveći se s Vinodolom i njegovim zakonom, nije nadovezao na rezultate sadržane u našoj literaturi, koja mu je bila poznata, a koju on i navodi, već je on te rezultate naprosto mimo-

⁵⁴ Leontovič, o. c., str. 25, a protiv njega Grekov, str. 24, nap. 14.

išao i nije se na njih ni osvrnuo. Nasuprot tome, nadovezao je na sasvim zastarjele rezultate Leontoviča od prije osamdeset godina, koji su nastali u posebnim uvjetima tadašnjeg naučnog rada i gledanja; od njega je preuzeo neke osnovne krive i konfuzne podatke, na kojima je i sam dalje gradio, ali istovremeno i polemizirao sa zaključcima, do kojih je Leontovič došao na temelju istih krivih i konfuznih pretpostavaka. A dobro kaže stara riječ: potius ex errore, quam e confusione veritas oritur.

Marksizam-lenjinizam moćno je oružje za rukovodstvo u praksi i za metodički rad u svakoj nauci. Ali on može da daje dobre rezultate samo onda, ako je primijenjen na dobro poznatu stvarnost, ako se njegovom pomoću povezuju dobro poznate, utvrđene i istinite činjenice. Ali ako se marksizam-lenjinizam želi primijeniti na nepoznate, lažne, pa i konfuzne činjenice, onda se o njemu i njegovoj primjeni ne može uopće više govoriti; dijalektička metoda, koja se prividno primjenjuje na apstraktne i neistinite činjenice, postaje pustom dogmom, »čistom idejom«, pred kojom bi se konkretna i istinita stvarnost trebala pokloniti. A upravo od toga su toliko zazirali klasici marksizma-lenjinizma. Naši se narodi upravo sada bore za marksizam-lenjinizam primijenjen na konkretnu i istinitu stvarnost, a protiv onih, koji, ne poznavajući našu konkretnu stvarnost, žele da iz marksizma-lenjinizma učine dogmu, »čistu ideju«, pred kojom bi se naša konkretna stvarnost trebala pokloniti.

Tako je i akad. Grekov pokušao, da dijalektičku metodu primijeni na njemu nepoznate, iskrivljene i konfuzne činjenice — no činjenice su ostale tvrdokorne, a pokušaj je propao.

Р Е З Ю М Е

Автор этой статьи резюмирует результаты, которые достигнуты до настоящего времени исследованием Винодольского закона, очень важного юридическо-исторического памятника 1288 года. Этот документ в своем введении появляется перед нами как список норм старых народных обычаев, составление которых население этой долины взяло на себя по собственному побуждению, с целью установить что представляет собою »закон« в Винодоле и чтобы таким образом отклонить сомнения будущих поколений. Но анализ обстоятельств, которые вызвали к жизни этот памятник, также как и анализ его содержания приводят к выводу, что в этом введении не сказана истина. Основная перемена произошла в Винодоле в 1225 году, когда он по королевской дарственной грамоте перешёл под власть крчких князей как феодальных владельцев. В силу этого акта жители Винодола, которые до тех пор имели своё свободное общинное устройство, стали крестьянами крчких князей. Вновь заведенный общест-

венный и экономический строй должен был вызвать отпор населения Винодола, а Винодольский закон, который появился через 63 года после указанной дарственной грамоты, является отражением компромисса между новыми феодальными владельцами и населением Винодола, в котором всё же владельцам удалось, как »старый закон« утвердить право феодальных князей на экономическую эксплуатацию жителей Винодола и на их верховную судебную и административную власть. Винодольский закон это результат борьбы старого и нового общественного и экономического устройства в Винодоле.

Академик Ђ. Греков в своём сочинении »Винодольский статут — об общественном и политическом строе Винодола« напечатанном в издании Академии Наук СССР 1948 не берёт как основание эти результаты, хотя и указывает литературу, в которой они по существу изложены. Он, напротив, пользовался целым рядом неверных и ошибочных сведений, которые нашёл в трактате проф. Леонтовича »Древнее хорватско-далматское законодательство« (Записки имп. новороссийского университета 1868). Греков впал в роковое заблуждение и связал наш Винодол на северном хорватском побережье с известным брибирским округом (župa) в Далмации только потому, что случайно одна из общин Винодола зовётся Брибир. Исходя из этого заблуждения, Греков сделал ряд выводов, которые, конечно, вследствие этого, ошибочны. А эта основная ошибка является причиной того, что его осуждение о Винодоле в Винодольском законе в целом и в частности неправильное. Академик Греков о том факте, что Винодол в 1225 г. попал по дарственной грамоте в феодальную зависимость крчких князей, не сказал ни одного слова. А если эта основная перемена в общественной и экономической жизни в Винодоле не взята как отправная точка исследования, непременно будет ошибочное всё суждение об общественно-экономической обстановке в Винодоле, также, как и анализ самого содержания Винодольского закона. Это и получилось с работой акад. Грекова о Винодоле. А кроме этого основного недостатка, автор статьи указывает и на многие другие утверждения, которые автор трактата сделал из за незнания с материалом.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA II

1 9 4 9

BROJ 1-4

TISAK I NAKLADA NAKLADNI ZAVOD HRVATSKE / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

I Z D A J E

POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE

Z A G R E B

Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske

Za nakladnika Dr. *Edo Musić*

Naklada 3.500 primjeraka

26 štampanih araka

Tiskanje dovršeno 8. I. 1950

u tiskari Nakladnog zavoda Hrvatske

Zagreb, Frankopanska 26

45137